

Удосконалення практики сортовипробування в Україні з огляду на міжнародний досвід

О. В. Захарчук¹, С. О. Ткачик^{2*}, Н. О. Сиплива², Н. Б. Голіченко², Н. Б. Линчак², Є. С. Ковальчук²

¹ННЦ «Інститут аграрної економіки», вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна

²Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Горіхуватський шлях, 15, м. Київ, 03041, Україна,

*e-mail: s-s-tk@ukr.net

Мета. Дослідити проблеми системи сортовипробування в Україні, вивчити шляхи й обґрунтувати напрями її удосконалення з огляду на практику різних країн. **Методи.** Під час досліджень використовували загальнонаукові методи, зокрема гіпотези, спостереження, пошуку з елементами екстраполяції джерелознавчої бази даних, аналізу, порівняльної оцінки та синтезу для формування висновків. **Результати.** Досліджено практики сортовипробування в Україні, Сполучених Штатах Америки та країнах Європейського Союзу (Королівстві Нідерландів і Республіці Польща). Встановлено, що Загальний каталог сортів рослин ЄС складається з сортів, які пройшли експертизу на загальних засадах та внесені до національних каталогів країн ЄС. Для інших держав (не членів ЄС) відсутні спеціальні умови реєстрації без експертизи. Реєстрацію базовано на результатах офіційних випробувань національних агентств, уповноважених державними органами (бюро). Щоб провести експертизу для допуску сорту на ринок, необхідно встановити значну кількість єдиних критеріїв та мінімальних вимог, водночас зважаючи на міжнародні правила щодо певних положень. Сорти, внесені до Загального каталогу ЄС, є допущеними до сертифікації та продажу насіння на території всіх держав-членів Європейської Спільноти. Водночас у США діє інша національна система обігу та реєстрації, в якій державна реєстрація є необов'язковою для комерційного поширення сортів. За інформацію про них та їхню цінність несе відповідальність власник, який і проводить сортовипробування. Цей принцип поширюється як на національні компанії, так і на нерезидентів. Відповідно до вимог чинного Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», зареєстровані в ЄС та/або США сорти можна поширювати на території нашої держави без проведення кваліфікаційної експертизи. Також не здійснюють офіційних післяреєстраційних досліджень визнаних і розповсюджених в Україні сортів. Втім більшість сортів вітчизняних заявників не зареєстровані в ЄС та/або США, а тому до них застосовують вимогу про проходження щонайменше дворічного циклу досліджень з метою підтвердження придатності для поширення в Україні. Таке трактування умов реєстрації сортів на території країни-учасниці суперечить Міжнародній конвенції з охорони нових сортів рослин (Конвенції UPOV), вимогам СОТ (угоді GATT про недискримінаційний режим торгівлі), статті 6 Директиви Ради 2002/53ЄС та порушує конституційні права вітчизняних селекціонерів, оскільки ставить у нерівні конкурентні умови національних заявників та їхні сорти. **Висновки.** Вдосконалення національного законодавства, зокрема усунення спрощеної реєстрації (без проведення офіційних досліджень в ґрунтово-кліматичних зонах України), дасть змогу створити єдиний підхід та рівні умови комерційного обігу сортів і торгівлі насінням для вітчизняних та іноземних селекціонерів. Безальтернативно українські норми та стандарти не повинні суперечити тим, що діють у відповідних міжнародних та європейських організаціях. Це сприятиме виконанню вимог щодо обміну результатами експертизи між державами-членами Конвенції UPOV.

Ключові слова: сорт; кваліфікаційна експертиза; післяреєстраційне дослідження; заявник; насіння; власник сорту; володілець патенту.

Вступ

У кожному конкретному регіоні сорти використовують з огляду на експертну оцінку

їхньої врожайності, стійкості проти абіотичних факторів середовища та збудників патогенів, придатності до класичних технологій вирощування, інших господарсько-цінних

Oleksandr Zakharchuk

<https://orcid.org/0000-0002-1734-1130>

Svitlana Tkachyk

<https://orcid.org/0000-0002-2402-079X>

Nataliia Sypliva

<https://orcid.org/0000-0003-0921-6321>

Nataliia Holichenko

<https://orcid.org/0000-0002-0382-318X>

Nadiia Lynchak

<https://orcid.org/0000-0003-3963-7319>

Yevheniia Kovalchuk

<https://orcid.org/0009-0008-2931-3541>

характеристик, що визначають економічну доцільність вирощування у визначених умовах [1, 2]. За результатами кваліфікаційної експертизи сорти рослин визнають придатними для поширення в Україні та набувають прав інтелектуальної власності на них.

Сортовипробування завдяки порівнянню та ретельному вивченню мотивує на створення нових сортів і гібридів, забезпечує інформаційний обмін між власником і користувачем сорту, регулює внутрішні й міжнародні правила торгівлі насінням, захищає право товаровиробника на використання сортів, які відповідають необхідним характеристикам, на підставі нормативних актів національного та міжнародного законодавств [3].

Угода про асоціацію між Україною з одного боку та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншого (далі – Угода про асоціацію), ратифікована нашою державою 16 вересня 2014 р., вимагає адаптації національного законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин до відповідного законодавства Європейського Союзу, гармонізації з нормами та стандартами міжнародних та європейських організацій [4, 5].

Законом України від 16 листопада 2022 р. №2763-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин та насінництва і розсадництва у відповідність із положеннями законодавства Європейського Союзу» внесено зміни до Законів України «Про охорону прав на сорти рослин» [6] і «Про насіння та садивний матеріал» [7].

На жаль, останнім часом у вітчизняній нормотворчій практиці, зокрема й у сфері охорони прав на сорти рослин, спостерігають вже стабільну тенденцію до ігнорування суб'єктами законодавчої ініціативи численних наукових рекомендацій та вимог методології дослідної справи, через що прийняті закони та нормативні акти не завжди відповідають вимогам міжнародних та європейських організацій.

Найбільш одіозною зміною в новому Законі України «Про охорону прав на сорти рослин» є частина третя статті 12, яка регламентує обіг на вітчизняному ринку сортів, зареєстрованих у країнах ЄС та США, без проведення в ґрунтово-кліматичних зонах нашої держави офіційних випробувань з визначення показників господарської придатності для поширення. Таке трактування умов реєстрації суперечить Конвенції UPOV, порушує конституційні права вітчизняних селекціонерів, вимоги СОТ (угоду ГАТТ про недискримінаційний режим торгівлі), статтю 6 Директиви

Ради 2002/53/ЄС, якою чітко визначено обов'язок держав забезпечувати, щоб до сортів, які надходять з інших країн, ставили ті самі вимоги, що й до внутрішньодержавних, зокрема в частині процедури схвалення до національного каталогу [8–11].

Згідно з Конвенцією UPOV, Регламенту Ради 2100/94/ЄС, установи для цілей експертизи мають вирощувати сорт або виконувати будь-які інші необхідні дослідження [8, 11].

Україна як член Міжнародного союзу з охорони прав на сорти рослин ратифікувала Конвенцію UPOV [12], а тому повинна керуватися її методиками для проведення експертизи на відмінність однорідність та стабільність. Це забезпечує виконання вимог щодо одержання уніфікованих результатів експертизи та обміну ними між країнами-учасницями Конвенції [13–15]. Передумовою для рівноправного членства є створення досконалої системи, адаптованої до норм європейського законодавства, та незалежного компетентного органу у сфері охорони прав на сорти рослин, а також ефективного експертного органу європейського зразка з експертизи сортів рослин [16]. Втім, окрім відповідної адаптації та гармонізації законодавства, методології та методики дослідної справи, важливо також визначити напрями вдосконалення системи сортовивчення, щоб забезпечити її корисність та важливість для нашої держави й конкурентоздатність на рівні ЄС.

Мета роботи – дослідити проблеми системи сортовипробування в Україні, вивчити шляхи й обґрунтувати напрями її удосконалення з огляду на практику різних країн.

Матеріали та методика досліджень

Матеріалами досліджень слугували нормативно-правові документи UPOV, CPVO та країн ЄС, національні нормативно-правові акти у сфері експертизи, реєстрації та комерційного використання сортів [8, 10, 11, 16].

Застосовуючи методи системного аналізу та наукового узагальнення, розглянули й систематизували інформацію щодо ризиків та викликів, які постали перед національним сортовивченням. У процесі досліджень використовували загальнонаукові методи, зокрема гіпотези, спостереження, пошуку з елементами екстраполяції джерелознавчої бази даних, аналізу, порівняльної оцінки та синтезу для формування висновків.

Об'єкт дослідження – проблеми галузі сортовипробування в Україні, встановлення еквівалента відповідності та підготовка пропозицій щодо вдосконалення сортовивчення відповідно до європейських і міжнародних норм.

Результати

Сортові рослинні ресурси України налічують орієнтовно 15 тис. сортів, з них приблизно 40% вітчизняної селекції. Останніми роками чітко простежується тенденція до зменшення чисельності заявок від національних заявників, а відповідно й кількості сортів, що ними

реєструються [17, 18]. Водночас, згідно з даними UPOV, наша держава посідає третє місце у світі за заявками від нерезидентів, поступаючись лише США та ЄС, та шосте за їхньою загальною кількістю (рис.). Це свідчить про те, що на український ринок найближчим часом потрапить ще більше сортів іноземної селекції, які конкуруватимуть з вітчизняними.

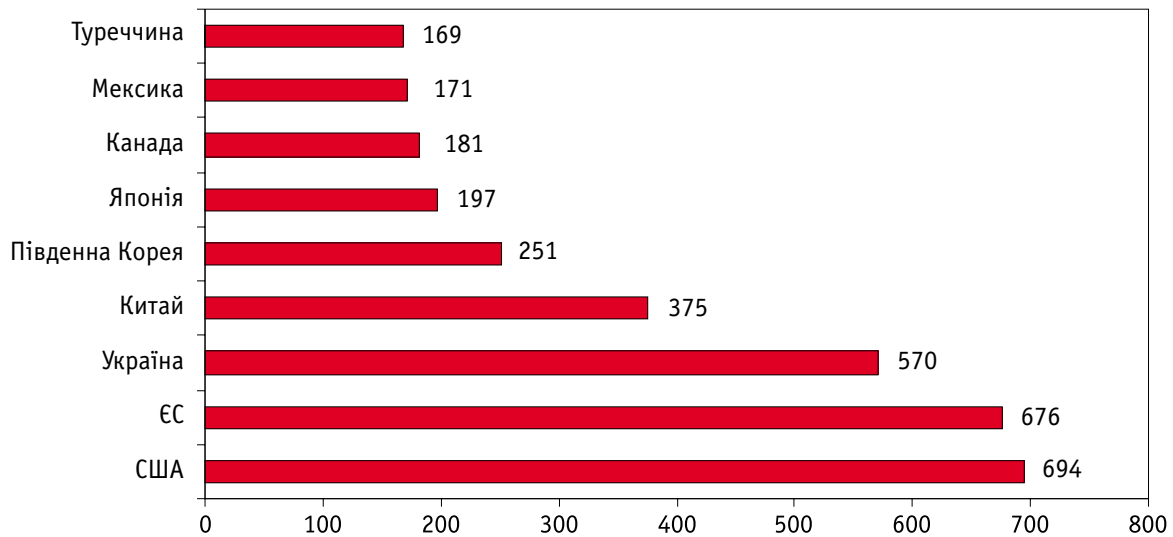

Рис. Лідери серед країн-учасниць UPOV за кількістю поданих заявок на сорти рослин щодо отримання правової охорони від нерезидентів [19]

Реєстрація та комерційний обіг сортів, зареєстрованих у країнах ЄС та США, в Україні відбуваються за спрощеною системою без проведення офіційних випробувань у ґрунтово-кліматичних зонах нашої держави. Зважаючи на норми Закону, у 2023 р. було подано 195 заявок (19,0% від загальної кількості за рік) на реєстрацію сортів за спрощеною системою.

У 2023 р. до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, внесено 1232 сорти, або 13,3% від загальної кількості [17]. 210 нових сортів (17,0%) зареєстровано без проведення офіційних досліджень з кваліфікаційної експертизи в ґрунтово-кліматичних зонах країни.

Щорічна потреба нашої держави в насінні стратегічних ботанічних таксонів груп зернових, бобових, олійних та нішевих сільськогосподарських культур становить 2,8–3 млн т [20]. Нині спостерігають стабільну тенденцію до зменшення виробництва насіння української селекції. Зокрема, у 2023 р. його частка становила 25,1% (72,6 тис. т) від загального сертифікованого обсягу. У грошовому еквіваленті це 5% від вартості всього кондиційного насіння, придбаного фермерами в Україні (таблиця).

Вищевказані проблеми спричинено скороченням українськими селекціонерами селек-

ційної практики стратегічних видів (соняшнику однорічного, кукурудзи звичайної, ріпаку), проблемами в насінництві та маркетингу сортів національної селекції, неефективним використанням сортових рослинних ресурсів через недостатній рівень їх дослідження (зокрема і тих, які реєструють за спрощеною системою) на придатність до поширення в Україні.

Сорти рослин реалізують свій потенціал у різних природно-кліматичних зонах залежно від біологічних особливостей, групи стиглості, напряму використання та сортової агротехніки. Їхню реакцію на ґрунтові та погодні умови необхідно оцінити принаймні в Поліссі, Лісостепу та Степу перед можливим застосуванням у виробництві. Особливо актуальними є дослідження в тих зонах, які охоплюють значні площі в різних географічних широтах. Відсутність такої перевірки спричинить дезінформування щодо властивостей сорту, оскільки його оцінили не в усіх умовах. Щоб надати товаровиробнику вірогідну інформацію, важливо в польових умовах дослідити, наскільки змінюються врожайність та інші характеристики й властивості сорту залежно від зміни клімату за роками.

Географічне місце створення, а точніше – екологічні умови, в яких відбувається селекція [кількість опадів, температурний режим

**Виробництво кондиційного насіння основних сільськогосподарських культур
в Україні у 2023 р.**

Ботанічний таксон	Вироблено насіння				Сертифіковано насіння	
	української селекції, тис. т	іноземної селекції, тис. т			всього, тис. т	зокрема української селекції, %
		імпортовано	вироблено в Україні	всього		
Пшениця озимого типу розвитку	37,9	0,8	40,1	40,9	78,8	48,1
Ячмінь ярого типу розвитку	3,8	0,1	6,8	6,9	10,7	35,5
Ячмінь озимого типу розвитку	2,5	0,1	9,6	9,7	12,2	20,5
Кукурудза звичайна	18,5	7,8	76,7	84,5	103,0	18,0
Жито озимого типу розвитку	0,7	0,1	5,1	5,2	5,9	11,9
Соя культурна	1,5	0,6	20,5	21,1	22,6	6,6
Ріпак озимого типу розвитку	0,5	4,4	0,2	4,6	5,1	9,8
Соняшник однорічний	2,4	22,3	11,0	33,3	35,7	6,7
Гречка їстівна	0,7	–	–	–	0,7	100
Просо посівне	0,6	–	–	–	0,6	100
Овес	0,9	–	–	–	0,9	100
Тритикале	0,4	–	–	–	0,4	100
Пшениця ярого типу розвитку	1,2	0,1	4,0	4,1	5,3	22,6
Горox посівний	1,0	0,1	5,0	5,1	6,1	16,4
Усього	72,6	36,4	179,0	215,4	288,0	25,1

за період вегетації (САТ, СЕТ), ГТК, агрохімічні характеристики ґрунтів, тривалість дня тощо], значною мірою визначають агробіологічну характеристику й, особливо, адаптивні властивості сортів та гібридів. У країнах Західної Європи переважає м'який клімат, з малою річною амплітудою температури, теплим на півдні та прохолодним на півночі літом, м'якою зимою без стійкого снігового покриву на рівнинах, зі значною кількістю атмосферної вологи в усі сезони, особливо взимку, достатнім і надлишковим зволоженням (не менше ніж 600 мм опадів). Створені в таких умовах сорти сумнівно комерціалізувати в Україні без випробування, зокрема на півдні країни, в зоні ризикованого землеробства, де випадає 350 мм атмосферної вологи, а посухи є звичайним явищем.

Щоб одержати вірогідні експериментальні дані про випробування сортів, необхідно забезпечити однакові умови вирощування впродовж щонайменше двох вегетаційних циклів та дотримуватися всіх вимог методики дослідної справи, основними з яких є правильне розміщення полів у сівозміні та сортів у досліді, репрезентативність вибірки, своєчасність спостережень, обліків і робіт із догляду за посівами в максимально наближених до виробничих умовах [21].

Держави-члени ЄС можуть заборонити використання сорту на всій або частині своєї території, якщо офіційні дослідження продемонструють, що «...сорт не є придатним для вирощування на будь-якій частині їхньої території» [10].

Дотримання принципів, закладених у методиках UPOV, є незмінною вимогою для за-

безпечення уніфікованості процесу експертизи на ВОС в усіх державах-членах Конвенції та ефективного захисту сортів через створення їхніх гармонізованих міжнародно визнаних описів. Прийняття нормативно-правових актів, які забороняють використання батьківських компонентів під час кваліфікаційної експертизи гібридів на ВОС, унеможливує створення описів відповідно до вимог методик UPOV та подальший обмін результатами досліджень між компетентними органами держав-учасниць Конвенції.

Приєднання України до схем сортової сертифікації насіння (зернових, кукурудзи, сорго, хрестоцвітих, олійних і луб'яних культур, цукрового та кормового буряку) Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) накладає зобов'язання щодо виконання їхніх правил, а також проведення експертизи на ВОС за встановленими вимогами таких міжнародних та європейських організацій, як CPVO та UPOV.

Законодавча база України, що регулює питання, пов'язані з реєстрацією сортів та прав на них, потребує суттєвого вдосконалення. Прийняті нормативні акти обмежують можливість експертного закладу під час проведення досліджень, через що споживачі не мають змоги отримати вірогідну інформацію про всі сорти, внесені до Реєстру сортів, та їхню поведінку в ґрунтово-кліматичних зонах нашої держави.

Рішення щодо спрощеної реєстрації сортів в Україні обґрунтовують існуванням аналогічної процедури в ЄС та США. Втім їхні моделі реєстраційних та післяреєстраційних досліджень все ж суттєво відрізняються від

української. Натепер наша держава, відповідно до чинної редакції Закону, реєструє за спрощеною системою сорти з каталогів ЄС та/або США, проте не має у цих країнах таких самих умов для власних сортів, внесених до Реєстру сортів рослин України.

Європейську модель реєстрації сортів базовано на результатах офіційних випробувань національних агентств, уповноважених державними органами (бюро). Загальний каталог польових культур та окремі каталоги для овочевих і декоративних видів укладають на основі національних каталогів держав-членів ЄС.

Унесення сортів до Загального каталогу ЄС свідчить про їхній допуск до сертифікації та продажу насіння на території всіх держав-членів Європейської Спільноти. Відповідно до Директиви Ради 2002/53/ЄС, для проведення експертиз з метою реєстрації сорту потрібно встановити велику кількість єдиних критеріїв та мінімальних вимог, водночас зважаючи на міжнародні правила щодо певних положень стосовно схвалення сорту на національному рівні.

На прикладі двох країн ЄС – Королівства Нідерландів та Республіки Польща – розглянуто системи рекомендації сортів для національного споживача.

Система рекомендації в Королівстві Нідерландів передбачає в середньому три роки (для кормових трав – чотири) післяреєстраційних досліджень сорту з вивченням його цінності для культивування й використання. За їхніми результатами формують Рекомендований перелік, залучаючи до цього процесу фермерів, CSAR (Комітет з питань Рекомендованого переліку), асоціацію селекціонерів (Plantum) і профільну організацію, що проводить післяреєстраційні дослідження польових культур (Naktuinbouw). Загалом, вимоги для внесення сортів до Рекомендованого переліку, де за результатами післяреєстраційного сортовивчення публікують всі їхні характеристики, зокрема й господарські показники, є вищими, як порівняти з вимогами для внесення сортів до Національного каталогу Королівства Нідерландів (National List NL), в якому вказують лише ухвалені назви та підтримувачів.

Для сталого розвитку та збереження екосистем, створених людиною, європейські держави на основі проведених у них офіційних досліджень активно впроваджують систему інтегрованого виробництва продуктів рослинництва (далі – IP). Основний її напрям – використання в сільському господарстві сортів, які є стійкими або толерантними до шкід-

ників і збудників хвороб в умовах конкретного регіону, області та місцевості.

Науково-дослідний центр експертизи сортів рослин Польщі (COBORU) працює над списком сортів, рекомендованих для системи IP. Добір здійснюють з сортів Національного реєстру, які пройшли ретельну перевірку в межах Республіки Польща, а їхні реакції на найпоширеніші патогени більш-менш відомі. Також доречними є Рекомендовані списки сортів всіх ботанічних таксонів, розроблені COBORU для воєводств. У воєводствах, які не мають таких списків, за інтегрованого виробництва можна використовувати сорти, рекомендовані для сусідніх, через схожі ґрунтово-кліматичні умови й подібний склад патогенів.

Інформацію про врожайність та інші важливі агротехнічні й господарські характеристики, зокрема стійкість проти основних збудників хвороб, щороку публікують у Рекомендованому переліку сортів сільськогосподарських рослин, який містить найліпші сорти зі щорічно оновлюваного Національного каталогу Республіки Польща та сорти із Загального каталогу ЄС, що пройшли післяреєстраційне вивчення.

В Україні законодавством також передбачено проведення післяреєстраційного сортовивчення, однак воно, як і інші види сільськогосподарського дорадництва, наразі не отримало широкого поширення.

Дослідженнями ФАО встановлено, що в Україні великі агрохолдинги та середні сільськогосподарські підприємства площею понад 500 га отримують консалтингові послуги майже повністю від міжнародних та іноземних компаній; 33 164 сімейні фермерські господарства площею від 20 до 500 га переважно (90%) користуються інформацією постачальників насіння, чия неупередженість береться під сумнів, і лише 10% – професійних незалежних радників. До того ж 4 млн дрібних фермерів із господарствами площею 2–20 га взагалі планують свою виробничу діяльність, здебільшого не маючи перевіреної інформації про рекомендовані для їхніх умов сорти [23].

У США для комерційного поширення сортів їхня державна реєстрація є не обов'язковою, втім у цій країні, на відміну від нашої, як для національних компаній, так і для нерезидентів діє єдиний принцип комерціалізації. Майже всі сорти українських заявників не відповідають умовам пункту третього статті 12 Закону України (зареєстровані в ЄС та/або США, а тому їх можна поширювати без кваліфікаційної експертизи на території України), тож мають проходити щонайменше дворічний цикл досліджень. Такий підхід дає

переваги іноземним компаніям і створює несприятливі конкурентні умови для вітчизняних заявників та їхніх сортів.

У США активно поєднують різні системи захисту інтелектуальної власності на інновації рослинництва, а саме: реєстрації прав селекціонера за принципами UPOV з одного боку та охорони прав на сорти рослин патентного типу (надає більше охорони, ніж передбачено системами, побудованими відповідно до принципів UPOV) з іншого [24]. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) дає змогу країнам Світової організації торгівлі (СОТ) приймати системи захисту сортів рослин *sui generis* як альтернативу або в поєднанні з патентним захистом інновацій рослин [25].

Впроваджуючи в Україні реєстрацію сортів за американською моделлю, важливо не забувати, що за достовірність інформації про них у США несуть відповідальність власники компаній, а не держава. Крім того, американська правова система є однією з найдосконаліших у світі: у відповідь на рух проти зловживань у сфері торгівлі та послуг прийнято сотні правових актів на рівні законодавства федерації та штатів, які, серед іншого, дають змогу споживачам і державним органам обирати між кримінальним переслідуванням і пред'явленням цивільного позову до торгових фірм, які здійснили обман [26].

В Україні теж створено спеціалізований суд з інтелектуальної власності, до компетенції якого належить розгляд питань про визнання недійсною державної реєстрації об'єктів інтелектуальної власності селекційних досягнень. Втім сорти рослин, процедуру та терміни засідань не визначено.

Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» встановлено, що за вірогідність інформації, наведеної у матеріалах заявки на сорт, несе відповідальність заявник. Проте адміністративних стягнень, юридичних наслідків чи кримінального покарання за поширення та продаж невідповідних сортів не передбачено, що спричинює ризики для середніх і дрібних фермерів, які не мають змоги самостійно проводити дослідження.

Український інститут експертизи сортів рослин як експертний заклад з охорони прав на сорти рослин створив для суб'єктів господарювання різних форм власності у галузі насінництва інформаційно-довідкову систему «Сорт», де офіційно оприлюднює результати досліджень загальновідомих сортів у відповідних ґрунтово-кліматичних зонах України, однак через відсутність інформації про поведінку сортів, які реєструються за спроще-

ною системою, є ризик не отримати запланований урожай відповідної якості.

Чинний Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» не може гарантувати єдині умови та підходи до реєстрації в нашій державі сортів – як схвалених в ЄС та/або США (але не досліджених в Україні), так і тих, які наразі реєструють на загальних підставах. Тому існують ризики порушення вимог міжнародного законодавства, а це своєю чергою загрожує Україні втратою членства в міжнародних організаціях, що матиме негативні наслідки для країни на фоні здійснення євроінтеграційної політики.

Поступове зменшення кількості сортів національної селекції, зареєстрованих та сертифікованих в Україні, дисбаланс на ринку через відсутність вірогідної інформації про характеристики та властивості сортів, зареєстрованих за спрощеною системою без проведення кваліфікаційної експертизи, невідповідність національного законодавства, що регулює обіг сортів, вимогам міжнародних та європейських організацій – все це вимагає удосконалення системи експертизи для здійснення фахової оцінки придатності сорту до правової охорони та поширення на території України й забезпечення надійною інформацією про його характеристики та властивості суб'єктів господарювання різних форм власності.

Один із можливих варіантів розв'язання вищевказаних проблем – впровадження американської моделі поширення сортів (без офіційних державних випробувань на території України для всіх сортів – як зареєстрованих в ЄС та/або США, так і тих, що не мають такої реєстрації) та доповнення її обов'язковим післяреєстраційним моніторингом із наступним виключенням з обігу тих сортів, що не відповідають заявленим критеріям. Однак, зважаючи на наміри набуття Україною повноправного членства в ЄС, актуальним є введення саме європейської моделі реєстраційних та післяреєстраційних досліджень.

Висновки

Європейську модель реєстрації сортів базовано на результатах офіційних випробувань національних агентств, уповноважених державними органами (бюро). Загальний каталог польових культур та окремі каталоги для овочевих, плодкових, декоративних видів укладають на основі національних каталогів держав-членів Європейської Спільноти.

Законодавча база України, що регулює питання, пов'язані з реєстрацією сортів та прав на них, потребує суттєвого вдосконалення. Прийняті нормативні акти обмежують мож-

ливості експертного закладу під час проведення досліджень, через що споживачі не мають змоги отримати достовірну інформацію про всі сорти, внесені до Реєстру сортів, та їхню поведінку в ґрунтово-кліматичних зонах нашої держави.

Внесення змін до законодавства України з огляду на міжнародний досвід у сфері охорони прав на сорти рослин та сортовипробування забезпечить єдині умови для вітчизняних та іноземних селекціонерів, сорти яких заявлено з метою реєстрації на території нашої держави та подальшого комерційного обігу на внутрішньому й зовнішньому ринках.

Впровадження у вітчизняне сортовипробування норм та стандартів, які відповідають міжнародним та європейським, сприятиме виконанню положень Конвенції UPOV, насамперед в частині обміну між державами, що є її учасницями, результатами експертизи.

References

- Zakharchuk, O. V. (2009). *Theoretical, methodological and practical foundations of the functioning of the market of plant varieties*. Kyiv: Alefa. [In Ukrainian]
- Melnyk, S. I. (2019). Scientific and practical principles of the national varietal resources formation: current state and prospects. In *Theoretical analysis and natural science research in the XXI century* (pp. 141–157). Lviv; Torun: Liha-Pres. doi: 10.36059/978-966-397-187-2/141-157
- Concept of formation of national plant varietal resources for 2006–2011. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine 02.08.2005. No 302. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/19570403> [In Ukrainian]
- Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [In Ukrainian]
- On the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 25, 2017 No 1106. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/1106-2017-%D0%BF> [In Ukrainian]
- On Protection of Rights to Plant Varieties: Law of Ukraine of 21.04.1993 No. 3116-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> [In Ukrainian]
- About seeds and planting material: Law of Ukraine No 411-IV of 26.12.2002. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15#Text> [In Ukrainian]
- International Convention for the Protection of New Varieties of Plants. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/995_856 [In Ukrainian]
- The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/995_264 [In Ukrainian]
- Council Directive 2002/53/EC of 13 June 2002 on the common catalogue of varieties of agricultural plant species. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32002L0053>
- Council Regulation (EC) №2100/94 of 27 July 1994 on Community plant variety rights (OJ L 227 of 01.09.94, P. 1). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31994R2100>
- On the accession of Ukraine to the International Convention for the Protection of New Varieties of Plants: Law of Ukraine dated June 2, 1995 No 209/95-BP. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/209/95-%D0%B2%D1%80> [In Ukrainian]
- TGP/7 Development of test guidelines. Retrieved from http://www.upov.int/edocs/tgpdocs/en/tgp_7.pdf
- TGP/8 Trial design and techniques used in the examination of distinctness, uniformity and stability. Retrieved from https://www.upov.int/edocs/tgpdocs/en/tgp_8.pdf
- General introduction to the examination of distinctness uniformity and stability and the development of harmonized descriptions of new varieties of plants. Retrieved from https://www.upov.int/publications/en/tg_rom/pdf/tg_1_3.pdf/
- Yakubenko, N. B., Fediai, M. V., Lynchak, N. B., & Skoblikova, S. M. (2015). Plant varieties protection in the European Union: legal aspects. *Plant Varieties Studying and Protection*, 1–2, 94–100. doi: 10.21498/2518-1017.1-2(26-27).2015.55984 [In Ukrainian]
- Council Directive 2002/55/EC of 13 June 2002 on the marketing of vegetable seed. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32002L0055>.
- Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2023). *State Register of plant varieties suitable for dissemination in Ukraine in 2023*. Kyiv. Retrieved from <https://sops.gov.ua/ua/derzavnij-reestr> [In Ukrainian]
- Zakharchuk, O. V., Vyshnevetska, O. V., Tkachyk, S. O., & Zavalniuk, O. I. (2023). State regulation of rights protection to plant varieties in Ukraine. *Science and Technology Today*, 11, 274–295. doi: 10.52058/2786-6025-2023-11(25)-274-295 [In Ukrainian]
- Plant Variety Protection Data and Statistics. Retrieved from <https://www.upov.int/databases/en>
- Zakharchuk, O., Matsyhora, T., Melnyk, S., Tkachyk, S., & Kovalov, S. (2024). Seed production system in Ukraine: Trends, challenges, and threats. *Scientific Horizons*, 27(3), 107–116. doi: 10.48077/scihor3.2024.107
- Tkachyk, S. O., Leschuk, N. V., & Prysiazhniuk, O. I. (2016). *Methodology for the qualification examination of plant varieties for suitability for dissemination in Ukraine* (4th ed., rev. and enl.). Vinnytsia: FOP Korzun D. Yu. [In Ukrainian]
- Agreement on trade aspects of intellectual property rights. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/981_018 [In Ukrainian]
- Guseinov, F. (2021). Good advice: how to bring extension services back into the agricultural production chain. *Agravery*. Retrieved from <https://agravery.com/uk/posts/show/vdalaporada-ak-povernuti-doradci-sluzbi-u-lancug-agrovirobnictva> [In Ukrainian]
- Fediai, M. V. (2012). The scope of protection of plant varieties rights within the framework of the Law of Ukraine “On Protection of Plant Varieties Rights”: perspectives of comparative analysis. *Plant Varieties Studying and Protection*, 1, 67–71. doi: 10.21498/2518-1017.1(15).2012.60226 [In Ukrainian]
- Janis, M. D., & Kesan, J. P. (2002). “U.S. Plant Variety Protection: Sound and Fury...?”. *Houston Law Review*, 39, Article 727.
- Kravchuk, M. V. (2004). *The US legal system*. Kyiv: Nora-Druk. [In Ukrainian]

UDC 633:635, 631.52:631.526.32

Zakharchuk, O. V.¹, Tkachyk, S. O.^{2*}, Syplyva, N. O.², Holichenko N. B.², Lynchak, N. B.², & Kovalchuk, Ye. S.² (2024). Improvement of the practice of plant variety testing in Ukraine on the basis of international experience. *Plant Varieties Studying and Protection*, 20(2), 127–134. <https://doi.org/10.21498/2518-1017.20.2.2024.304091>

¹NSC "The Institute of Agrarian Economics", 10 Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127, Ukraine

²Ukrainian Institute for Plant Variety Examination, 15 Horikhuvatskyi Shliakh St., Kyiv, 03041, Ukraine, *e-mail: s-s-tk@ukr.net

Purpose. To study the problems of the system of variety testing in Ukraine, to study the ways and to justify the directions of its improvement, taking into account the practice of different countries. **Methods.** The researchers used general scientific methods including hypothesis, observation, search with elements of extrapolation from the source database, analysis, comparative evaluation and synthesis to draw conclusions. **Results.** The practices of variety testing in Ukraine, the United States of America and the countries of the European Union (the Kingdom of the Netherlands and the Republic of Poland) were studied. It has been noted that the EU Common Catalogue of Plant Varieties consists of varieties which were tested on a common basis and included in the national catalogues of the EU countries. For other countries (non-EU members) there are no special conditions for registration without examination. Registration is based on the results of official examinations carried out by national offices authorised by state authorities (bureaus). In order to conduct an examination to allow a variety to be marketed, a significant number of uniform criteria and minimum requirements must be established, taking into account international rules for certain provisions. The varieties listed in the EU General Catalogue are authorised for certification and sale as seed in all Member States of the European Community. At the same time, the United States has a different national system of distribution and registration, where state registration is not required for commercial distribution of varieties. Information about them and their value is the responsibility of the owner who conducts variety trials. This principle applies to both domestic companies and non-residents. In accordance with the requirements of the current

Law of Ukraine "On Protection of Rights to Plant Varieties", varieties registered in the EU and/or the USA can be marketed in Ukraine without a qualification examination. Also, there are no official post-registration studies for varieties accepted and distributed in Ukraine. However, the majority of varieties from domestic applicants are not registered in the EU and/or the US and are therefore subject to the requirement to undergo at least a two-year cycle of research to confirm their suitability for distribution in Ukraine. Such an interpretation of the conditions for registration of varieties in the territory of a Member State is contrary to the International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV Convention), WTO requirements (GATT Agreement on Non-Discriminatory Trade Treatment), Article 6 of Council Directive 2002/53/EC, and violates the constitutional rights of domestic breeders, as it places national applicants and their varieties on an unequal competitive footing. **Conclusions.** The improvement of the national legislation, in particular the elimination of the simplified registration (without conducting official research in the soil and climatic zones of Ukraine), will make it possible to create a uniform approach and equal conditions for the commercial circulation of varieties and seed trade for domestic and foreign breeders. Without any alternative, Ukrainian norms and standards should not contradict those in force in the relevant international and European organisations. This will facilitate the fulfilment of the requirements for the exchange of examination results between the member states of the UPOV Convention.

Keywords: variety; qualification examination; post-registration study; applicant; seeds; variety owner; patent holder.

Надійшла / Received 18.03.2024

Погоджено до друку / Accepted 20.05.2024